

Аналітичні матеріали
про діяльність психологічної служби у системі освіти,
стан забезпечення закладів освіти практичними психологами і
соціальними педагогами та рекомендації щодо пріоритетних напрямів
психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу учасників
освітнього процесу у 2022/2023 навчальному році.

У результаті військової інтервенції російської федерації до України, постало гостре питання стану психологічного здоров'я здобувачів освіти та їхніх батьків, що впливатиме на освітній процес у новому навчальному році.

Одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна психологічна допомога та емоційна підтримка учасників освітнього процесу.

Першу психологічну допомогу та емоційну підтримку на різних рівнях у закладі освіти проводять усі педагогічні працівники (вчителі-предметники, класні керівники, медичн(а/ий) сестра/брат тощо). Також до цього процесу залучаються батьки учнів та засоби масової інформації.

Важливо пам'ятати, що не можна надавати психологічну допомогу та емоційну підтримку окремо, оскільки це комплексна робота всіх педагогічних працівників, але підходи до цього процесу можуть бути різними.

Вчителі мають враховувати емоційний стан здобувачів освіти, адже під час війни вони можуть стикатися із дітьми, які переїхали із регіонів, де відбуваються військові дії, або навіть втратили когось із близьких. Цей фактор впливає на поведінку дитини, її здатність до навчання та на психологічні реакції на навколишні збудники.

Психологічна допомога та емоційна підтримка у закладі освіти має проводитись систематично і поетапно, починаючи із закладу дошкільної освіти.

Саме тому важливим є питання підвищення компетентності педагогічних працівників у напрямі надання першої психологічної допомоги та оволодіння сучасними технологіями такої допомоги.

Незважаючи на масштабність і складність проблеми, система освіти має значні можливості для допомоги учасникам освітнього процесу. Її професійний та організаційний ресурс, сфера соціального впливу дають змогу здійснювати комплексний і системний підхід до всіх учасників освітнього процесу.

Хоча допомога надається іншим, пережите в кризовій ситуації може негативно вплинути і на того, хто надає цю допомогу. Відповідальне ставлення до надання допомоги також означає турботу і про власне здоров'я та благополуччя. Потрібно перш за все берегти себе, щоб краще піклуватися про інших. Якщо працює команда, важливо знати й цікавитися самопочуттям усіх

членів команди, впевнитися, що той, хто надає допомогу, фізично та емоційно в змозі допомогти іншим.

За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти, яка спрямована на забезпечення своєчасного і систематичного вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їхньої поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей; сприяння створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти, соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Водночас важливим стає питання підвищення професійної компетентності практичних психологів та соціальних педагогів у напрямі оволодіння сучасними технологіями психологічної допомоги.

Рекомендуємо закладам післядипломної педагогічної та вищої освіти збільшити обсяг викладання курсів кризової, екстремальної психології та курсів з надання першої психологічної допомоги для педагогічних працівників.

Розвиток психологічної служби у системі освіти

Прагнення до миру є наразі головним бажанням усіх українських громадян. Непередбачувана та неочікувана агресія проти України з боку росії, окупація наших територій, військовий конфлікт та бойові дії стали частиною повсякденного життя.

Значний потенціал освітянської сфери у сучасній складній ситуації в країні має бути спрямовано, і його вже спрямовують на надання відповідей тим викликам і проблемам, які мають українські діти та суспільство. Практичні психологи, соціальні педагоги є тими, хто вже відгукнувся на існуючі труднощі. Нові теми та форми роботи, організація психологічної допомоги, групова робота з дітьми та батьками, профілактичні, освітні, інформаційно-просвітницькі заходи, весь арсенал педагогічної майстерності концентрують і спрямовують на роботу зі здобувачами освіти.

Відповідно до листа Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (далі – ДНУ «ІМЗО») від 03.05.2022 № 22.1/10-511 «Про підготовку аналітичної довідки щодо діяльності психологічної служби у системі освіти України» було узагальнено статистичні дані про роботу психологічної служби у системі освіти України за 2021/2022 навчальний рік. Дані надійшли від обласних департаментів (управлінь) освіти і науки та м. Києва.

З урахуванням складної ситуації у країні усі статистично-аналітичні матеріали буде наведено в узагальненому вигляді, без зазначення областей та порівнянь. За результатами аналізу даних (за винятком територій, де ведуться бойові дії та які тимчасово окуповані), що надійшли з регіонів у 2021/2022 навчальному році, кількість фахівців психологічної служби становить 20 413 осіб, з них: практичних психологів – 13 486 особи, соціальних педагогів – 6 553 осіб, методистів – 374 осіб (рис. 1).

Рис. 1

Звертаємо увагу, що відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) від 22.05.2018 № 509, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 31.07.2018 за № 885/32337, штати та структура обласних, районних (міських), навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій психологічної служби формуються засновниками відповідно до посад та напрямів роботи:

- керівник (директор), який організовує діяльність психологічних служб;
- методисти, які беруть участь в організації діяльності психологічних служб закладів дошкільної освіти;
- методисти, які беруть участь в організації діяльності психологічних служб закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти;
- практичні психологи та соціальні педагоги, які здійснюють супровід закладів освіти в місті, районі, ОТГ.

Посади працівників психологічної служби вводяться у штатні розписи закладів освіти відповідно до наказу МОН від 03.07.2017 № 948 «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України і Міністерства освіти і науки молоді та спорту України», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28.07.2017 за № 930/30798 (<https://imzo.gov.ua/2017/07/03/nakaz-mon-ukrajiny-vid-03-07-2017-948-zarejestrovano-v-ministerstvi-yustytiji-ukrajiny-28-lypnya-2017-roku-za-930-30798-pro-vnese-nnya-zmin-deyakih-nakaziv-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrajiny/>).

Наголошуємо, що посади працівників психологічної служби у системі освіти України обіймають працівники з вищою освітою за відповідною спеціальністю. Педагогічні працівники, що не мають відповідної спеціальності, не можуть обіймати посаду практичного психолога або соціального педагога.

Значний відсоток фахівців психологічної служби майже щодня або раз

на тиждень залучаються до виконання тих видів діяльності, що не пов'язані з виконанням посадових обов'язків. Подібний підхід до організації діяльності працівників психологічної служби негативно позначається на якості виконання ними безпосередніх функціональних обов'язків, мотивації до підвищення власного професійного рівня.

Отже, для організації належного психологічного, соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу у новому навчальному році просимо *вжити заходів для стовідсоткового забезпечення закладів освіти, навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій психологічної служби, методистами, практичними психологами, соціальними педагогами відповідно до нормативної потреби.*

Навчальна діяльність

Війна в Україні стала стресом для усіх учасників освітнього процесу.

Навчальна діяльність – форма активного співробітництва, що спрямована на удосконалення, розвиток, формування особистості.

У закладах освіти цей напрям роботи реалізується працівниками психологічної служби за допомогою викладання навчального матеріалу за програмами курсів за вибором, факультативів, гуртків психологічного та соціально-педагогічного спрямування.

Внаслідок військових дій відбувається реакція на ситуацію, в якій є загроза життю людини або її здоров'ю. Психологічні травми порушують нормативну організацію психіки і можуть зумовити межові (тимчасове відчуття дискомфорту) або клінічні стани (зниження імунітету, втрата працездатності, порушення когнітивних процесів).

Реакції на кризову ситуацію у дітей різних вікових категорій є різними. Відповідно до таких ситуацій є різними й ризики, а також потреби виходу з них.

Під час кризової ситуації здобувачі освіти можуть відчувати власну провину за події, що відбулися. У них виникають страхи, знижується рівень комунікації або, навпаки, вони проявляють надмірну турботу про захист та порятунок людей.

З метою стабілізації психоемоційного стану здобувачів освіти та їх налаштування на освітню діяльність рекомендуємо фахівцям психологічної служби впроваджувати «годину психолога/соціального педагога» та факультативні курси (<https://drive.google.com/file/d/1XJeuteWxmdYypqcgHbAkIm7TYYdSDPFF/view>)

Звертаємо увагу, що час на проведення зазначеної години потрібно врахувати у плані роботи закладу освіти в частині позакласної роботи 1 раз на місяць для кожної групи/класу.

Фахівцям психологічної служби рекомендовано впроваджувати факультативні курси, які спрямовано на збереження і зміцнення психічного здоров'я, завдяки яким відбувається підвищення психологічної культури усіх учасників освітнього процесу.

У 2021/2022 навчальному році програмам факультативів, спецкурсів і курсів за вибором, що були розроблені працівниками психологічної служби у

системі освіти і пройшли апробацію у закладах освіти та рецензування науковців і практиків, експертною комісією з психології та педагогіки надано гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі» для використання у роботі практичними психологами і соціальними педагогами у закладах освіти України.

Програми факультативів, спецкурсів і курсів за вибором розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО»: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/fakultatyvy/>.

Навчально-методичні матеріали щодо роботи в умовах війни розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО»: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voienynykh-diy/>.

Просвітницька робота

Робота з проведення просвітницької діяльності залежить від потреб певного закладу освіти. У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна потреба переосмислювання і здійснення системних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення психічного здоров'я учасників освітнього процесу.

Основний зміст просвітницької роботи фахівців психологічної служби закладу освіти:

- інформування з проблем торгівлі людьми;
- інформування з питань запобігання та протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні;
- формування у здобувачів освіти національних та європейських цінностей;
- ознайомлення педагогів з технологіями надання першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу та запровадження «Психологічної хвилинки» під час уроків;
- інформування про вплив та наслідки вживання наркотичних, психоактивних речовин, алкоголю та тютюнопаління;
- ознайомлення учасників освітнього процесу із загрозами, які може нести інтернет (шахрайство, спам, кібербулінг тощо);
- популяризація ненасильницької моделі поведінки;
- формування моральної поведінки, активної життєвої позиції, єдності слова і діла в особистості, готовності брати активну участь у житті своєї держави;
- ознайомлення педагогів та батьків здобувачів освіти з основними закономірностями та умовами сприятливого розвитку дитини.

У сучасних умовах, пов'язаних із війною, істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти, виникає нагальна потреба у проведенні соціально-педагогічної і психологічної просвітницької діяльності, інформуванні усіх учасників освітнього процесу з питань збереження їхнього соціального благополуччя і психічного здоров'я.

Війна посилила проблему торгівлі людьми. Жінки та діти, які змушені покинути Україну через військову агресію Росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Водночас ті, хто залишаються всередині країни, також можуть стати постраждалими від внутрішньої торгівлі людьми. Зменшення або повна втрата робочих місць, доходу внаслідок війни, масовий виїзд та розгубленість, роз'єднання сімей, поява дітей, які переміщуються без супроводу дорослих або зазнали роз'єднання з родичами, обмежені можливості забезпечити головні потреби внутрішньо переміщених осіб, біженців та постраждалого від війни населення призводять до зростання ризиків. Також почастишали випадки зникнення людей, обману та шантажування/маніпулювання, примусового вивезення, відбирання документів. Злочинний світ пристосовується до змін реальності, полюючи на нові жертви, торговці людьми користуються вразливістю тих, хто змушений покинути Україну.

За наведеними даними від обласних департаментів (управлінь) освіти і науки та м. Києва, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо протидії торгівлі людьми становить 44 676 звернень, з них: 25,17 % звернень батьків, 27,70 % звернень педагогічних працівників, 36,03 % звернень здобувачів освіти та 11,10 % звернень інших зацікавлених осіб.

Тому пріоритетом в діяльності закладів освіти щодо запобігання торгівлі людьми є підвищення загального рівня правової свідомості дітей та молоді, формування навичок безпечної поведінки під час подорожі, у новому місці перебування та вдома, виховання поваги до прав та основних свобод людини, толерантне ставлення до потерпілих від торгівлі людьми.

Рекомендуємо керівникам обласних, районних, міських департаментів (управлінь, відділів) освіти і науки, закладів післядипломної освіти, керівникам закладів освіти, особливо у період військової агресії, впроваджувати в освітній процес заходи щодо підвищення рівня обізнаності педагогічних працівників, здобувачів освіти та їхніх батьків з питань запобігання торгівлі людьми.

Повідомляємо, що у своїй діяльності можна скористатися базою кращих практик психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми

(<https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/krashchi-praktyky-psykholoho-pedahohichnoho-suprovodu-ta-pidtrymky-uchasnykiv-osvitn-oho-protsesu-v-umovakh-voiennykh-diy-i-zbroynykh-konfliktiv-nadannia-sotsial-no-psykholohichnoi-dopomohy-postrazhda/>).

Інформування та підвищення рівня обізнаності учасників освітнього процесу щодо ефективного запобігання торгівлі людьми передбачає інформаційні та освітні кампанії, зокрема для осіб, уразливих до торгівлі людьми. Надання інформації особам, які виїжджають з України, на якомога ранньому етапі про їхні права, послуги підтримки та можливості працевлаштування, а також підвищення обізнаності серед них про ризики

експлуатації в різних секторах економіки, зокрема сексуальну експлуатацію, є надзвичайно важливим, особливо з огляду на широке поширення дезінформації.

Для забезпечення організаційних аспектів діяльності психологічної служби у системі освіти пропонуємо керуватися нормативними документами:

лист МОН від 25.03.2022 № 1/3663-22 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії»;

лист МОН від 30.05.2022 № 1/5735-22 «Про запобігання та протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні»;

лист МОН від 12.04.2022 № 1/4068-22 «Щодо недопущення участі неповнолітніх у наданні інформації ворогу про військові позиції Збройних сил України»;

лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України»;

лист МОН від 22.06.22 № 1/6894-22 «Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період»;

лист МОН від 27.06.2022 № 1/7035-22 «Про підготовку до початку та особливості організації освітнього процесу в 2022/23 навчальному році» тощо (<https://osvita.ua/legislation/tag-lystymon/>).

Перша психологічна допомога – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги ближнім, які відчують емоційне напруження та страждання. Таку допомогу може надати не лише практичний психолог, а також вчитель, який знайомий з правилами надання першої психологічної допомоги. Її надання не передбачає значної професійної підготовки, достатньо педагогічних знань, отриманих в межах загальноосвітнього психологічного інформування, і природної здатності проявляти співчуття, людяність.

Фізичні та емоційні стани людини взаємопов'язані і тому здатні взаємовпливати один на одного. Під час напружених емоційних станів у дитини змінюється міміка, темп мовлення, з'являється метушливість, змінюється дихання, пульс, колір обличчя, можуть з'явитися сльози тощо.

Рекомендуємо учителям під час уроку впроваджувати *психологічні хвилинки*, які допоможуть здобувачу освіти впоратися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу, завдяки чому створюватиметься сприятлива атмосфера, яка дасть змогу дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації.

Регулярне впровадження психологічних хвилинки у зручний час та слушній нагоді допоможе здобувачу освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дасть змогу краще зрозуміти свої почуття. Учитель має сам визначити, коли і у який час провести психологічну хвилину. Інформацію можна отримати на сайті (<https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/vpravy-dlia-ditey-ta-pidlitkiv-iaki-perebuvauiut-u-stresoviy-sytuatsii-dlia-zniattia-psykhoemotsiynoho-napruzhenia/>).

Під час проведення просвітницької роботи працівникам психологічної служби рекомендовано використовувати програми переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі», а саме:

Бовсуновська Тетяна Андріївна «Створення мирного середовища навколо себе»;

Гірман Надія Олексіївна «Джерело досвіду»;

Дідик Ольга Савеліївна, Рожко Ганна Володимирівна «Формування навичок самоконтролю та емоційної стійкості в учасників/учасниць освітнього процесу ЗП(ПТ)О»;

Полова Альона Володимирівна «Безпечний інформаційний простір»;

Лицур Леся Ярославівна «Спілкування – шлях до самовдосконалення»;

Козловська Тетяна Володимирівна «Світ починається з тебе!».

Також, у додатковій номінації «Особливості роботи вчителя фізичної культури з дітьми з особливими освітніми потребами»:

Пронякіна Ольга Іванівна, Ніжинська Ольга Віорілівна «Особливості роботи вчителя фізичної культури з дітьми з особливими освітніми потребами»;

Акімов Володимир Анатолійович «Розвиток професійної рефлексії як важливої складової інклюзивної компетентності вчителя фізичної культури».

Белан Оксана Олександрівна, Білінська Ганна Дмитрівна «Психофізична реабілітація дітей з особливостями розвитку опорно-рухового апарату (ДЦП) в інклюзивному класі в період адаптації до школи».

В умовах глобалізації та підвищеної конкуренції у світовому економічному просторі загострюється проблема формування, відтворення та використання трудового потенціалу.

Згідно із Законом України «Про професійний розвиток працівників»; Концепцією державної системи професійної орієнтації населення, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України; Положенням про психологічну службу у системі освіти України одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна допомога здобувачам освіти, формування готовності до самостійного планування професійного розвитку.

Профорієнтаційна робота у закладі освіти має ґрунтуватися на комплексі заходів, призначених для визначення у підростаючого покоління тих професійно важливих якостей (відповідних певній професії), які достатні й необхідні для оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, що обумовлюють успішність та ефективність у професійній діяльності. Саме заклад освіти має допомогти здобувачам освіти, враховуючи їх особистісні якості, максимально правильно вибрати свою професійну стежку.

Використання в освітньому процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір, особливо в умовах дистанційного навчання набирає все більшої актуальності.

Трудовий потенціал суспільства визначають характером формування та реалізації здатності до праці кожної особи і значною мірою залежить від професійного вибору та успішності здобуття або зміни професії. Фактором, що

сприяє професійному самовизначенню та реалізації здатності до праці людини, є дієва система професійної орієнтації дітей. Наразі важливим соціальним та економічним завданням є послідовний розвиток державної системи професійної орієнтації підростаючого покоління, що забезпечує всім громадянам рівні можливості в отриманні профорієнтаційних послуг.

Професійна орієнтація населення є науково обґрунтованою системою взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці людини, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності.

Профорієнтаційна робота традиційно займає важливе місце в діяльності закладу освіти, оскільки вона, з одного боку, забезпечує зв'язок системи освіти з економічною системою країни, з іншого, поєднує сьогодення здобувачів освіти з їхнім майбутнім. Саме тому освіта має не тільки забезпечувати предметну підготовку, а й створювати сприятливі умови для професійного самовизначення здобувачів освіти.

Профорієнтаційна робота в закладі освіти має проводитись систематично і поетапно, починаючи з 1 класу.

Значний внесок у профорієнтаційну роботу в закладі освіти здійснюють практичні психологи і соціальні педагоги. За інформацією з областей, працівники психологічної служби протягом 2021/2022 навчального року надавали консультаційні послуги учасникам освітнього процесу щодо професійного самовизначення, отримано 189 420 звернень, а саме: 28,49 % звернень від батьків, 18,19 % – від педагогів, 47,52 % – від дітей, 5,8 % звернень від інших зацікавлених осіб, представників громадськості.

Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» започатковано реалізацію Всеукраїнського проєкту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії» (далі – Проєкт), що наразі триває.

Мета Проєкту – сприяння здобувачам освіти свідомо обрати професію своєї мрії, стати успішним у житті та реалізувати себе в Україні.

Здобувачі освіти зможуть відвідати портал Проєкту (<https://www.hryoutest.in.ua/>), зареєструватися та пройти профорієнтаційне тестування; отримати результат тестування, який буде відправлено на електронну пошту, зазначену під час реєстрації; замовити онлайн-консультацію у кар'єрного консультанта, зазначивши свої дані та обравши зручні дату і час консультації; отримати результат консультування; переглянути цікаві та корисні відеоролики та мультимедійні онлайн-курси у форматі SCORM щодо можливостей працевлаштування, особливостей психологічних типів тощо; переглянути відеоекскурсії із залученням роботодавців, щоб побачити на власні очі, які умови наразі вже створено в українських підприємствах та організаціях; ознайомитись з найзатребуванішими професіями на ринку праці в Україні: вакансії, умови праці, заробітна плата, перспективи, цікаві факти, навички, якими треба володіти тощо.

Також на платформі розміщено спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання «Школа кар'єрного консультанта: психолого-педагогічний аспект профорієнтаційної роботи», який затверджено Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 8 від 29.09.2021).

Спецкурс розроблено з метою підвищення професійного рівня педагогічних працівників закладів освіти щодо формування в учасників освітнього процесу компетентностей професійного самовизначення, насамперед виявлення й розвиток схильностей і здібностей, формування мотивів вибору професії, професійних інтересів, моральних та інших якостей, важливих для майбутньої трудової діяльності.

Після успішного проходження курсу здобувачі освіти отримають 1 кредит ЄКТС, а головне – практичні знання та навички проведення консультацій щодо вибору підлітками найкращої для них професії, підготовки до співбесіди в компанії своєї мрії тощо. На базі «Школи кар'єрного консультанта» створено професійну мережу для подальшої комунікації між фахівцями та залучення все більшої кількості вчителів та практичних психологів до профорієнтаційної роботи як в закладах освіти, так і за їх межами.

Спецкурс передбачає розв'язання таких завдань: підготувати педагогічних працівників закладів освіти до роботи в ролі кар'єрних консультантів; систематизувати та поглибити професійно-фахові знання слухачів про шляхи й методи профорієнтаційного консультування; ознайомити слухачів з основними напрямками реалізації державної політики у сфері професійного самовизначення здобувачів освіти; сформувати у слухачів розуміння поняття «кар'єрний консультант», «психологічне консультування», «управління персоналом», «коучинг»; удосконалити навички індивідуального та групового консультування; удосконалити вміння ефективної комунікації з учасниками освітнього процесу.

Наразі за курсом підготовлено 858 педагогічних працівників.

З огляду на існуючу загрозу психічному здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії російської федерації та оголошення в Україні воєнного стану Міністерством освіти і науки України спільно з ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» та Асоціацією інноваційної та цифрової освіти за участю провідних міжнародних експертів з психології: керівниці психологічної служби Арієльського Університету (Ізраїль) Ольгою Басс-Лінчук та консультантки з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, ведучої тренерки міжнародної короткосесійної програми СЕТА (Інститут Джонса Хопкінса, провідний навчальний заклад США у сфері клінічної психології) Кіри Ломакіної створено курс підвищення кваліфікації для освітян «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу в період воєнного та повоєнного часу», який затверджено Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 5 від 29.06.2022). Курс нараховує 1 кредит ЄКТС.

Цей курс розроблено за моделлю змішаного навчання (blended learning) та містить 10 мультимедійних уроків у міжнародному форматі SCORM,

додаткові матеріали, практичний тренінг, під час якого освітяни опанують техніку визначення психологічного стану дітей за всесвітньо відомою методикою «Save the children», яка визнана як в Україні, так і у світі.

Спецкурс передбачає розв'язання таких завдань: поглиблення знань щодо оцінки поведінки постраждалого для прийняття рішення про надання першої психологічної допомоги; розвиток навичок надання першої психологічної допомоги; поглиблення розуміння етіології стресу та його впливу на людину; удосконалення вміння визначати прояви стресу у здобувача освіти; розвиток умінь слухачів підтримувати комунікацію та співпрацювати у вирішенні комунікаційних проблем; підвищення мотивації слухачів до навчання впродовж життя та професійній сфері за допомогою цифрових технологій.

Також здобувачі освіти, їхні батьки або законні представники, педагогічні працівники мають безкоштовну нагоду отримати онлайн-консультації, які надаватимуть фахівці з профорієнтаційної роботи. Зазначені консультації допоможуть здобувачу освіти розкрити власні здібності та визначити, в якій сфері краще продовжити навчання, а згодом, і працювати.

Наразі профорієнтаційним консультуванням охоплено 4 981 здобувач освіти, тестуванням – 12 929 здобувачів освіти.

Загальна кількість унікальних користувачів інформаційними матеріалами комунікаційної кампанії освітніх реформ в рамках Всеукраїнського проекту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії» в частині профорієнтаційної роботи становить 805 956 осіб. Створено 24 профорієнтаційних відео лекцій, розроблено 45 мультимедійних онлайн-уроків у міжнародному форматі SCORM щодо психологічної підтримки учнів під час/після війни (курс підвищення кваліфікації для освітян «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій»), 37 вебінарів із залученням роботодавців.

Відповідно до Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24.02.2022 «Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України», введеного в дію Указом Президента України від 24.02.2022 № 70/202, Міністерство освіти і науки України, заклади та установи освіти визначені співвиконавцями Плану заходів у п. 2.7.4. щодо створення умов для медичної, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, а також у п. 2.7.5. в частині надання соціально-психологічної допомоги для жертв насильства та торгівлі людьми. Рекомендуємо керівникам обласних, районних, міських департаментів (управлінь, відділів) освіти і науки, закладів післядипломної освіти, закладів освіти забезпечити надання психологічної допомоги дітям та іншим учасникам освітнього процесу в кризових ситуаціях та дітям, що пережили психотравмуючі події, а саме:

- інформувати учасників освітнього процесу щодо можливості отримання психологічних послуг у закладі освіти;

- оприлюднити на вебсайтах (у разі їх відсутності – на вебсайтах своїх засновників) контакти безкоштовної кризової психологічної допомоги в період війни в країні;
- сприяти підвищенню компетентності практичних психологів, соціальних педагогів та інших педагогічних працівників з питань надання першої психологічної допомоги, психологічної допомоги дітям, які пережили психотравмуючі події;
- сприяти впровадженню в закладах освіти у роботу з дітьми програм формування стійкості до стресу, розвитку резилієнс у дітей, психосоціальної допомоги дітям, які пережили психотравмуючі події; програм профілактики емоційного вигорання практичних психологів, соціальних педагогів та інших педагогічних працівників.

Діагностична робота

Практичний психолог аналізує результати дослідження, заносить їх у картку індивідуального супроводу здобувача освіти. За результатами психологічного дослідження окреслюються подальші шляхи супроводу здобувача освіти

Тактика практичного психолога зводиться до вирішення таких завдань: складання діагностичного висновку на здобувача освіти із занесенням результатів до індивідуальної картки; проведення бесіди з дитиною, батьками та педагогом за результатами діагностики, повідомлення результатів дослідження в межах компетенції фахівця психологічної служби; залучення здобувача освіти до програми підвищення стресостійкості з визначенням індивідуального або групового формату роботи з наданням переваги груповому формату відповідно до його віку; консультативний супровід батьків та педагога з метою надання рекомендацій щодо створення підтримуючого середовища, визначення динаміки змін у дитини; спостереження за здобувачем освіти під час уроків та в позаурочний час із зазначенням динаміки змін у поведінці та емоційному стані особи; поради батькам та педагогам щодо залучення здобувача освіти до різних активних заходів тощо.

Строк втручання працівника психологічної служби визначається індивідуально для кожної дитини, яка пережила травматичну подію, зокрема з урахуванням гостроти проблеми, ступеня функціональної спроможності мінімізувати негативні наслідки, рівня розвитку зв'язків із соціальним оточенням тощо.

Планування індивідуальної роботи з дитиною є своєрідним прогнозом стосовно дитини, що дає змогу побачити цілісну картину особистості дитини, її ймовірне майбутнє. Дітям, які пережили травматичні події потрібен більш тривалий час для оволодіння функціональними навичками, тому працівникам психологічної служби, в першу чергу, потрібно приділяти увагу розвитку вмінь, які дають дитині відчуття самостійності та власної значущості, відновленню/налагодженню соціальних контактів, позитивних активностей.

Отже, виникає потреба в ефективній міжсекторальній та міжвідомчій взаємодії із фахівцями відповідних служб для забезпечення повноцінного психічного і соціального розвитку особистості та створення алгоритму перенаправлення до відповідних організацій, які надають спеціалізовані психологічні та соціальні послуги.

Звертаємо увагу працівників психологічної служби на конфіденційність у всьому, що стосується взаємин з учасником освітнього процесу, його особистого життя і життєвих обставин. Виняток становлять випадки, коли виявлені симптоми є небезпечними для учасника освітнього процесу та інших людей. У такому разі фахівець зобов'язаний поінформувати тих, хто може надати кваліфіковану допомогу; фахівець не збирає додаткових відомостей про обстежуваного без його згоди і задовольняється лише тією інформацією, яка потрібна для виконання професійного завдання; він зобов'язаний зберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих у процесі роботи, додержуватись анонімності оприлюднення інформації про особу; документація роботи працівника психологічної служби має лише професійно необхідні матеріали.

У тому разі, коли працівник психологічної служби звертається за допомогою до інших фахівців, потрібно спеціально ознайомити їх з питанням, що стосуються умов і терміну зберігання таких матеріалів, а також обмежень у використанні інформації про особу і попередити про відповідальність за недотримання конфіденційності.

Діагностична робота фахівців психологічної служби, а саме: проведення дослідження та оформлення діагностичного висновку, ґрунтується на результатах анкетування.

Анкетування здобувачів освіти (індивідуальне тестування, групове опитування) може здійснюватися після попередньої бесіди з його учасниками, під час якої треба прояснити:

- мету, з якою здійснюється анкетування;

- у якій формі буде проводитись опитування;

- як буде здійснюватися оброблення та подання результатів;

- хто може бути ознайомлений з результатами;

- які наслідки анкетування можуть виникнути для учасника та його найближчого соціального оточення;

- можливе скасування конфіденційності за умови реальної загрози життю і здоров'ю опитаного або його найближчому соціальному оточенню (наприклад: суїцид, кримінальний злочин тощо);

- участь в опитуванні є добровільною, кожен з учасників має повне право відмовитись від участі в роботі на будь-якому її етапі;

- якщо деяке із запитань, на думку опитуваного, є для нього неприйнятним (з особистих, релігійних, етичних або інших міркувань), він має право відмовитись на нього відповідати.

Після закінчення анкетування треба обов'язково подякувати за участь і повідомити, коли і в якій формі опитаним буде надана інформація.

Надання інформації про результати анкетування:

результати надати у такій формі, яка передбачає ясне розуміння висновків;

за потреби, надати індивідуальні пояснення у формі і за змістом, які відповідають віковим, культурним та індивідуально-психологічним особливостям особи, рівню його освіти та актуальному психоемоційному стану; неприпустимим є надання інформації особам, які не беруть участі у роботі;

спеціалістам, які працюють в команді (класний керівник, директор тощо), інформація надається в узагальненому вигляді з урахуванням їх рівня освіти, особливостей спілкування з найближчим соціальним оточенням і таким чином, щоб забезпечити її конфіденційність.

У процесі групового опитування потрібно враховувати:

участь в анкетуванні – на добровільних засадах;

батьки учасників анкетування мають бути поінформовані:

- а) яким чином буде здійснюватися процес опитування;
- б) яких результатів анкетування очікують від учасників;
- в) дотримання конфіденційності у роботі – обов'язкове;
- г) участь у анкетуванні – на добровільних засадах;
- д) результати анкетування – у зрозумілій формі;

після закінчення роботи психолог має переконатися у тому, що кожен з учасників (буквально: кожен) є емоційно стабільним, соціально адаптованим і у нього не залишилося негативних настанов щодо себе та проведеної роботи;

якщо з'ясується, що негативні установи є, то з такими учасниками має проводитися індивідуальна терапія.

Важлива умова здійснення професійних функцій фахівцем психологічної служби – прийняття індивідуальності здобувача освіти в усьому її розмаїтті та своєрідності. Тільки за такої умови стає можливою ефективна організація продуктивної взаємодії з ним. Обов'язковим є встановлення довіри та порозуміння.

Важливий етичний принцип у роботі фахівців психологічної служби – заборона застосовувати методи і методики надання допомоги, якщо фахівець не може передбачити позитивний ефект від втручання. Якщо випадок надто складний або незрозумілий, потрібно перенаправити дитину до іншого фахівця, порекомендувавши це батькам. Такими фахівцями можуть бути лікарі (дитячі психіатри), працівники соціальних служб, кваліфіковані психотерапевти. При цьому потрібно відстежувати, як просувається робота з дитиною і, за потреби, проводити спільні наради, консультації, інтервізії. Наголошуємо на тому, що уся система перенаправлення передбачає періодичний обмін досвідом і інформацією між усіма спеціалістами, що працюють із здобувачем освіти, а також інформування батьків або осіб, що їх замінюють.

Важливими завданнями в роботі психологічної служби у закладах освіти є добір діагностичного інструментарію, придатного для роботи з різними категоріями здобувачів освіти, та уточнення змісту та методів корекційної роботи з урахуванням результатів психологічної діагностики.

Діагностична складова психологічного забезпечення наповнюється дослідженнями особистісних параметрів та особливостей: виявлення причин труднощів у навчанні, інтелектуальному розвитку, соціально-психологічній адаптації; вивчення та визначення індивідуальних особливостей динаміки розвитку особистості, потенційних можливостей в освітньому процесі, професійному самовизначенні. Психологічне забезпечення освітнього процесу неможливе без здійснення фахівцями профілактики, корекції, консультування тощо, що спирається на діагностичну складову.

Акцентуємо увагу та просимо довести до відома фахівців психологічної служби, що Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи розроблено методичні рекомендації «Застосування діагностичних мінімумів у діяльності працівників психологічної служби», які розміщені на вебсайті ДНУ «ІМЗО» (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psychologiv/psychodiahnostychna-robota/>).

Запропонований перелік діагностичного інструментарію допоможе фахівцям психологічної служби у доборі необхідних методик залежно від предмету дослідження.

Одним з основних заходів, що допоможуть зберегти методичну єдність психологічної служби та скоординувати її дії на регіональному і всеукраїнському рівнях є запровадження типових циклограм діяльності практичних психологів і соціальних педагогів.

Знову акцентуємо увагу, що Міністерство освіти і науки України рекомендує працівникам психологічної служби застосовувати у своїй діяльності методичні рекомендації, орієнтовні циклограми діяльності працівників психологічної служби закладів освіти різних типів, розроблені Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи. Матеріали розміщено на сторінці ДНУ «ІМЗО» (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psychologiv/psychodiahnostychna-robota/>).

Циклограми розглядають як ефективний інструмент, що дає змогу усвідомити обсяг роботи, який потрібно виконати впродовж року, проаналізувати наявні ресурси. Для ефективної організації діяльності важливо дотримуватися відповідного управлінського циклу: періодичного повторення всіх основних завдань та функцій (видів) діяльності.

Циклограма орієнтує фахівця на виконання обов'язкових видів робіт, проте не зазначає поточну діяльність, яка передбачає ведення журналів, оформлення індивідуальних карток здобувачів освіти, протоколів психологічної діагностики та соціально-педагогічного вивчення тощо, які заповнюються за потреби. Тому у процесі планування фахівці резервують час для виконання цих видів робіт.

Також звертаємо вашу увагу, що діагностичний інструментарій для фахівців психологічної служби розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО»

[\(https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psychologiv/psychodiahnostychna-robota/\)](https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psychologiv/psychodiahnostychna-robota/).

Профілактична робота

Профілактична робота працівників психологічної служби – це система заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я; попередження неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства; створення психологічних умов, сприятливих для розвитку особистості.

Профілактична робота працівників психологічної служби спрямована на створення у закладі освіти таких умов навчання та виховання, які сприятимуть гармонійному психічному та особистісному розвитку здобувачів освіти.

У своїй діяльності як практичні психологи, так і соціальні педагоги застосовують значну кількість просвітницько-профілактичних програм, а саме: «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», «Дорослішай на здоров'я», «Корисні звички», «Цікаво про корисне», «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція», «Безпечне середовище: як навчити дитину захищатись», «Розвиток життєвих навичок дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Програма 15», «Соціально-психологічна профілактика суїцидальних тенденцій підлітків та молоді», «Вчимо жити разом», «Я вдосконалююсь, я розвиваюсь», «Володій своїми емоціями», «Правила поведінки в Інтернет», «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе», «Діалог», «Безпечний простір», «STOP-SEX-тинг», «Мирна школа», «Стоп Булінг», «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації», «Демократична школа», «Профілактика сексуального насильства», «Навчіть дитину захищатися», «Будуємо майбутнє разом: програма профілактики конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді», «Ми та конфлікт», «Не смійся з мене: просвітницько-профілактична програма тренінгових занять», «Життя без агресії», «Я – моє здоров'я – моє життя», «Попередження, виявлення та реагування у випадку сексуального насильства над дітьми», «Маршрут безпеки» тощо.

Інформаційно-освітня протиалкогольна програма «Сімейна розмова» відповідає стратегії повного виключення можливості вживання учнями будь-яких алкогольних напоїв (згідно з чинним законодавством України продаж та вживання алкогольних напоїв дітьми до 18 років заборонено). Програма передбачає тісну взаємодію педагогічних працівників та батьків учнів 7-8 класів у питанні запобігання вживанню алкогольних напоїв. Заняття з дітьми та батьками побудовані в інтерактивній формі з використанням сучасних профілактичних технологій.

Одним із важливих напрямів діяльності працівників психологічної служби є профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх.

Підвищення рівня просвітницької роботи щодо оволодіння дітьми, учнівською та студентською молоддю знаннями та навичками, необхідними для формування культури здорового способу життя, є одним із важливих напрямів систематичної і планомірної роботи працівників психологічної служби.

Звертаємо вашу увагу, що на сайті ДНУ «ІМЗО» розміщено «Банк програм для неповнолітніх у конфлікті з законом» (<https://www.msp.gov.ua/content/bank-program-dlya-profilaktiki-socialnogo-siritstva.html>).

(<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robot-a/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/najkraschi-rozrobky-metody-ky-treninhy-zhurnaly/>).

Отже, зважаючи на викладене вище, та з метою належного психологічного, соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу рекомендуємо вжити заходів щодо посилення профілактичної роботи із запобігання правопорушень, злочинності серед неповнолітніх.

Корекційна робота

Наразі Україна переживає складну ситуацію, пов'язану з багатьма чинниками. Найбільш руйнівною ситуацією є повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. Тому сьогодні підтримки і допомоги потребують усі учасники освітнього процесу. Важливим складником роботи з дітьми та дорослими, які пережили травмуючі події, є формування стресостійкості та життєстійкості. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти, яка має забезпечувати своєчасне і систематичне надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки усім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти. Саме психологічна служба покликана надавати відповіді тим викликам, які мають діти і суспільство. Центр психічного здоров'я і психосоціального супроводу НаУКМА у співпраці з психологічною службою і при підтримці Представництва ЮНІСЕФ в Україні розробили корекційно-розвиткову програму «Безпечний простір» для практичних психологів і соціальних педагогів, які працюють з дітьми дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку, щодо створення безпечного середовища та формування життєстійкості. Метою зазначеної корекційно-розвиткової програми є підвищення стійкості до переживання наслідків стресу дошкільнятами і школярами після психотравмувальних подій. Суттєвою перевагою програми є корисність її застосування навіть через рік після травматичної події. Три основні складові програми спрямовані на дітей, батьків і педагогів. Пропонована програма схвалена для використання у закладах освіти ДНУ «ІМЗО» (лист № 21.1/12-Г-300 від 08.06.2017) та розміщена на сайті https://drive.google.com/file/d/1_HGVS3nkX4Aorr_QdILe1xXeiywJ-Mjt/view

Травмуючі події, які виникають через війну, зачіпають сотні тисяч дітей. Діти потребують допомоги і підтримки у тому, як впоратися зі стресом від

війни, знайти способи адаптуватися до нових умов існування і впоратися з труднощами для запобігання розвитку проблем у сфері психічного здоров'я. Саме для надання допомоги дітям та їх підтримки розроблено програму «Діти та війна. Навчання технік зцілення». Програма та посібник до неї розроблено Фондацією «Діти та війна» (Берген, Норвегія). Автори посібника – представники Інституту психіатрії (Лондон, Великобританія) та Норвезького центру кризової психології. Програму було впроваджено в країнах, де відбувалися воєнні дії: Боснія, Косово, Китай, Іран, Сирія, Руанда, Непал, і показала свою ефективність.

Саме тому дуже важливою є робота працівників психологічної служби, які покликані допомогти дітям опрацювати неефективні реакції на стрес, напрацювати механізми стресостійкості, навчити технікам, які допоможуть стабілізуватися та легше впоратися зі спогадами про пережите. Матеріали програми будуть корисними для освітян, психологів та психотерапевтів-консультантів, соціальних працівників та соціальних педагогів, інших фахівців, які займаються питанням захисту дітей та які пройшли попередню підготовку. Програму схвалено для використання у закладах освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 2 від 29.06.2016) і розміщено на сайті (<https://drive.google.com/file/d/16yCTn6CmrDEF9kf6Iwd2oTod3wuvAJpp/view>).

Компонентами спеціальної освіти є процеси навчання, виховання та корекції. При цьому корекцію розглядають як основу освітньої діяльності в спеціальному закладі освіти: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей, що ускладнює процес оволодіння потрібними для них знаннями, вміннями, навичками та становлення поведінки, особистості в цілому. Водночас зауважимо, що виділити складові частини спеціальної освіти (навчання, виховання, корекція) можливо лише абстрагуванням функцій кожної з них для їхнього осмислення, організації, цілеспрямованої роботи. Якщо корекцію та навчання (і виховання) брати як відносно самостійні компоненти педагогічної системи, то відмінність між ними полягає в меті, особливостях педагогічного процесу, показниках ефективності.

Рекомендуємо використовувати у роботі корекційні програми, що розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО» (https://docs.google.com/document/d/1jjQzAxFTFXdzVBaYu5OxcpqMz9gxhmtz_IsEJDisfnM/edit).

Звертаємо увагу керівників закладів освіти, що практичний психолог чи соціальний педагог не повинен виконувати обов'язки дефектолога, логопеда, корекційного педагога, проведення корекційних занять та допомога в навчанні – не його сфера діяльності, але він може звернутися до фахівців ІРЦ за консультацією.

Перелік корекційно-розвиткових програм, типових освітніх програм, методичних рекомендацій, навчально-методичних посібників для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО» (<https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/korektsiyni-programi/>).

Корисну інформацію стосовно роботи з цього напрямку можна знайти на сайті Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України (<http://ispukr.org.ua/>).

Порядок додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг), які проводять (надають) фахівці (з числа працівників закладу освіти та, за потреби, додатково залучені фахівці), з якими заклад освіти або відповідний орган управління освітою укладають цивільно-правові договори, визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 № 88 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF#Text>).

Воєнні злочини проти сексуальної недоторканості особистості (згвалтування) нині визнані засобом психологічного терору громад, спільнот, населення загалом. Згвалтування на війні часто вчиняються з метою знищення цільової групи як через завдання безпосередньої шкоди окремим особам, так і шляхом руйнівного впливу на ширшу аудиторію за посередництвом засобів масової комунікації. Тому, висвітлюючи російські воєнні злочини в Україні, національні медіа, публічні особи, фахівці допомагаючих професій мають бути добре обізнаними з істотними застереженнями проти завдання моральної шкоди своїй аудиторії і, тим самим, несвідомої участі в інформаційно-психологічній війні, розв'язаної проти українського народу.

З метою запобігання додаткової інформаційно-психологічної шкоди громадянам України, Етична комісія Національної психологічної асоціації (ЕК НПА) рекомендує та наголошує на необхідності дотримання етичних вимог під час висвітлення зазначених подій та пов'язаних з ними особистих історій. Згадані вимоги визначені Етичним кодексом психолога (протокол № 34 від 09.09.2021).

Тому під час активних воєнних дій на території України Етичною комісією Національної психологічної асоціації розроблено порядок дотримання етичних вимог до діяльності психолога.

1. Принцип пріоритетності інтересів травмованої особистості відносно колективних (суспільних) інтересів. Потреби людини, яка зазнала насильства, у безпеці, збереженні приватності, автономії, допомозі є абсолютним пріоритетом відносно потреб суспільства в оприлюдненні суспільно значущої інформації. Лише постраждалій особі належить остаточне право вирішувати, чи буде оприлюднена її історія. Почуття та травматичний досвід людини не можна використовувати з метою досягнення певних політичних, соціальних чи будь-який інших цілей.

2. Принцип інформованої згоди та її зворотності. Кожен фахівець, залучений до супроводу особи, яка зазнала насильства, зобов'язується заручитися інформованою згодою цієї особи на оприлюднення її історії, детально обговоривши і узгодивши цілі, обсяг, міру деталізації, контекст такого оприлюднення. Фахівець несе відповідальність за оцінку того, чи є інформована згода цілком свідомим рішенням, а не імпульсивним вчинком або іншим наслідком травматизації. Фахівець усвідомлює та безумовно визнає право особи,

яка зазнала насильства, відкликати свою згоду на будь-якому етапі оприлюднення.

3. Принцип компетентного втручання. Кожен фахівець, залучений до психологічного супроводу особи, яка зазнала насильства, або поширення її історії на суспільний загал, визнає свою відповідальність за публічне надання доказів своєї належної кваліфікації/спеціалізації у роботі з чутливими темами насильства.

4. Принцип конфіденційності та анонімності. Інформаційні матеріали щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності, жорстокого поводження мають безумовно захищати право осіб, які постраждали внаслідок таких злочинів, на конфіденційність, анонімність, недоторканість приватного життя. Фахівець несе відповідальність за надання для подальшого розповсюдження відомостей, фотографій, малюнків тощо, що належать жертві, та можуть бути використані для небажаного розкриття її особи, навіть за наявності інформованої згоди.

5. Принцип необхідного і достатнього обсягу інформації. За можливості варто уникати оприлюднення історій людей, які зазнали насильства, навіть за наявності інформованої згоди. Рекомендовано посилатися на вже оприлюднені, зокрема офіційними особами, приклади, обговорювати не стільки долю певних осіб, скільки узагальнене явище. Інформуючи суспільний загал про обставини скоєного злочину проти сексуальної недоторканості особистості, фахівець зобов'язується уникати надмірної деталізації та емоційної забарвленості повідомлень з метою запобігання вторинній травматизації жертви та її близьких, травми свідка або надмірного/патологічного емоційного залучення в аудиторії. Розкриття зайвих деталей також є небезпечним з точки зору захисту конфіденційності та анонімності особи чи осіб, чия історія поширюється, що є абсолютно неприйнятним наслідком такого поширення.

6. Принцип неупередженого та недискримінуючого висвітлення. Жодна особа, яка зазнала насильства, не заслуговує на те, що з нею сталося, не несе відповідальності за свої страждання, не має імпліцитних умов, залежних від її статі, віку, походження, які роблять її переживання більш або менш болісними порівняно з іншими. Кожна людина переживає те, що з нею сталося, у свій спосіб і заслуговує на безумовну повагу до себе та своїх переживань. Інформуючи суспільство про випадки жорстокого поводження російських військових з мирним населенням, зокрема злочини проти сексуальної недоторканості особистості, потрібно дотримуватися гендерно-чутливого підходу. Зокрема, уникати оціночних суджень або коментарів щодо різного ступеню травмівного впливу насильства, зокрема сексуалізованого, на осіб різної статі. Досвід зіткнення з насильством може бути руйнівним як для жінок, так і для чоловіків.

7. Принцип суспільної значущості інформації. Поширюючи інформацію, що торкається чутливих або травмагенних тем, важливо пам'ятати, що сексуальне насильство є не ексцесом війни, а різновидом зброї, що застосовується проти всього суспільства. Варто фокусуватися на просвітництві аудиторії, поясненні причин та наслідків тих чи інших подій, наданні

узагальнених рекомендацій. Етична комісія закликає фахівців, задіяних у висвітленні російських воєнних злочинів проти громадян України, чітко усвідомлювати мету такого висвітлення, уникати зайвої травматизації суспільства, натомість усіма доступними засобами сприяти зміцненню його солідарності, стійкості, спроможності чинити ефективний опір ворогу.

Крім того, на вебсайті ДНУ «ІМЗО» розміщені матеріали щодо протидії сексуальному насильству (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyi-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/protydiia-seksual-nomu-nasl-stvu/>).

Консультування

Ситуація, яку переживає Україна, виходить за межі звичайного досвіду роботи практичного психолога. Війна спричинила значне порушення життєдіяльності людей, шкоду їхньому здоров'ю, великі людські втрати, значні матеріальні збитки тощо. Все це вкрай негативно позначається на кожній родині. Одні родини були вимушені залишити домівку та переживають кризу, пов'язану з втратами не лише матеріальними, але і соціальними. Інші родини переживають втрату близької людини. Психічне травмування у людей, що пережили надзвичайні події, має різну глибину і складність. Це залежить від багатьох факторів: вік постраждалого, ступінь причетності до надзвичайної події (свідок, учасник, постраждалий), життєвий і професійний досвід, психоемоційний статус та вміння володіти своїми емоційними станами, наявність або відсутність підтримки з боку найближчого соціального оточення.

Психологічне консультування як вид діяльності з'явилося у відповідь на потреби людей, у яких виникають певні труднощі. Психологічне консультування ґрунтується на засадах ідеї про те, що будь-яка людина може самостійно впоратись з більшістю власних психологічних проблем. Проте, за різних умов людина не завжди здатна усвідомлювати справжні причини проблеми, способи її розв'язання і саме у цьому потребує допомоги професіонала. Практичні психологи під час спеціально організованого процесу спілкування із учасником освітнього процесу, який звернувся за допомогою, актуалізують додаткові психологічні ресурси, які сприяють пошуку нових можливостей виходу із складних життєвих обставин.

Практика роботи свідчить, що рідко дитина чи доросла людина звертається до психолога із скаргою на психологічну травму. Справжня травма зазвичай виявляється у процесі роботи над зовсім іншим запитом. Людину можуть турбувати труднощі у концентрації уваги, погіршення пам'яті, виникнення неуважності, страхів, почуття невпевненості в собі, відчуття втрати сенсу у житті або апатія, надмірно критичне ставлення до себе чи зниження самооцінки. У структурі консультативного процесу частіше за все зустріч розпочинається зі скарги.

Звернення учасників освітнього процесу до працівників психологічної служби – це певним чином мотивоване звернення до фахівця з проханням

надати конкретну форму психологічної, соціально-педагогічної допомоги. Переважно саме проблема визначає запит учасника освітнього процесу. За результатами аналізу запитів учасників освітнього процесу до працівників психологічної служби виокремлено основні напрями проблемних питань, а саме: професійне самовизначення, психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО/ООС, психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб, допомога дітям та сім'ям, які постраждали у військових конфліктах, допомога ветеранам та членам їх родин, психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти, профілактика різних видів залежності (адиктивна поведінка), профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління), домашнє насильство, булінг/кібербулінг, дитяча злочинність, торгівля людьми, суїцидальні роздуми, поведінка дітей.

За отриманими даними, у 2021/2022 навчальному році загальна кількість звернень до працівників психологічної служби становила 2 829 475 звернень, з них: 34,97 % звернень батьків здобувачів освіти, 30,44 % – педагогічних працівників, 27,65 % – здобувачів освіти, та 6,94 % звернень інших зацікавлених осіб (рис. 2).

Рис. 2

Кількість звернень до працівників психологічної служби щодо протидії булінгу (цькуванню) у закладах освіти становить 79 392 звернення, з них: 33,26 % звернень батьків, 30,12 % – педагогічних працівників, 30,75 % – здобувачів освіти та 5,87 % звернень інших зацікавлених осіб (рис. 3).

Рис. 3

Кількість звернень до працівників психологічної служби щодо протидії домашньому насильству становить 67 099 звернень, з них: 32,9 % звернень батьків, 27,55 % – педагогічних працівників, 30,19 – здобувачів освіти та 9,36 % звернень інших зацікавлених осіб (рис. 4).

Рис. 4

Робота працівників психологічної служби щодо протидії торгівлі людьми є вагомою складовою, особливо під час воєнних дій в Україні, які посилюють проблему торгівлі дітьми.

За даними дослідження, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо протидії торгівлі людьми становить 44 676 звернень, з них: 25,17 % звернень батьків, 27,7 % – педагогічних працівників, 36,03 % – здобувачів освіти та 11,1 % звернень інших зацікавлених осіб (рис. 5).

Рис. 5

Одним із важливих напрямів діяльності працівників психологічної служби є просвітницька і профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх.

За даними дослідження, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо подолання дитячої злочинності становить 48 889 звернень, з них: 31,84 % звернень батьків, 24,00 % – педагогічних працівників, 27,55 % – здобувачів освіти та 16,61 % звернень інших зацікавлених осіб (рис. 6).

Рис. 6

Підвищення рівня інформаційно-просвітницької роботи щодо оволодіння дітьми, учнівською та студентською молоддю знаннями та навичками, потрібними для формування культури здорового способу життя є

одним із важливих напрямів систематичної і планомірної роботи працівників психологічної служби.

За даними дослідження, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо профілактики шкідливих звичок, різних видів залежності та формування культури здорового способу життя становить 140 100 звернень, з них: 32,43 % звернень батьків, 27,13 % – педагогічних працівників, 31,28 % – здобувачів освіти та 9,16 % звернень інших зацікавлених осіб (рис. 7).

Рис. 7

В закладах освіти продовжує розвиватися інклюзивна освіта. За таких умов з дітьми з особливими освітніми потребами працюють усі педагогічні працівники закладу освіти, зокрема практичні психологи та соціальні педагоги.

За даними дослідження, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, зокрема в умовах інклюзивної освіти, становить 123 379 звернень, з них: 39,89 % звернень батьків, 28,50 % – педагогічних працівників, 20,04 % – здобувачів освіти та 11, 58 % звернень громадських організацій та інших зацікавлених осіб (рис. 8).

Рис. 8

Сучасний ритм життя, а також багато інших суб'єктивних факторів призводять до того, що в певний момент людина зважується на злочин – злочин проти свого життя. Якщо вчасно помітити важкий душевний стан, то можна уникнути страшної трагедії. На жаль, у зв'язку з війною ця проблема стала більш актуальною, оскільки сьогодні люди знаходяться в хронічному стресі, депресії, мають посттравматичний стресовий розлад, фінансову скруту, втрачають близьких, домівки, роботу тощо та інколи єдиним виходом бачать вкорочення собі віку.

За наданими статистично-аналітичними даними, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо суїцидальних роздумів дітей, суїцидальної поведінки та суїцидальних тенденцій серед дітей та підлітків становить 49 777 звернень, з них: 33,23 % звернень батьків, 18,82 % – педагогічних працівників, 31,07 % – здобувачів освіти та 16,89 % звернень інших зацікавлених осіб та громадських організацій (рис. 9).

Рис. 9

Наразі додалися звернення щодо психологічної підтримки дітей в

умовах війни; зросла потреба у наданні психологічної допомоги, зокрема екстреної, у подоланні стресу, переживанні втрати, горя, печалі та страждання; у психотерапевтичній роботі з дітьми, які втратили батьків, домівки, здоров'я та зазнали ушкоджень, пережили бомбардування, стали біженцями, внутрішньо переміщеними особами.

Найвразливішою категорією населення до суспільних потрясінь є діти і підлітки. Особливо небезпечними є психотравми, що руйнують уявлення дитини про життя, його цінності та ідеали.

Фахівці психологічної служби приділяють значну увагу психосоціальній та соціально-педагогічній допомозі дітям внутрішньо переміщених осіб, із сімей учасників АТО/ООС, військових ЗСУ, постраждалих у військових конфліктах, дітям та сім'ям, які мають складні життєві обставини, які були переміщені (ВПО), з числа постраждалого населення від воєнних дій.

За даними дослідження, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо отримання психосоціальної та соціально-педагогічної допомоги дітьми, сім'ями, які були переміщені (ВПО), за період воєнних дій становить 221 664 звернення, з них: 43,98 % звернень дітей, 37,02 % – їхніх батьків/законних представників, 8,22 % – інших членів родини, 6,73 % – педагогічних працівників та 4,05 % звернень маломобільних груп населення (люди з інвалідністю, люди похилого віку) (рис. 10).

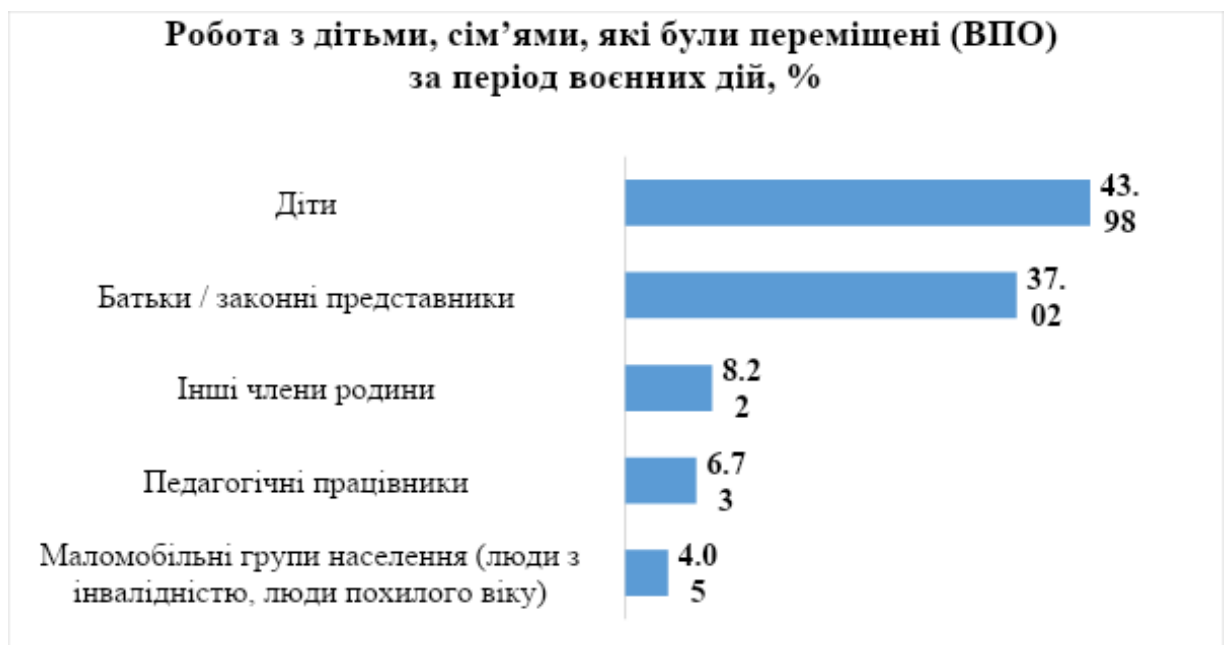

Рис. 10

За даними дослідження, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо роботи з дітьми, сім'ями з-поміж постраждалого населення для отримання психосоціальної та соціально-педагогічної допомоги за період воєнних дій в Україні становить 446 368 звернень, з них: 54,5 % звернень дітей, 24,19 % – їхніх батьків/законних представників, 2,46 % – інших членів родини, 17,24 % –

педагогічних працівників та 1,64 % звернень маломобільних груп населення (люди з інвалідністю, люди похилого віку) (рис. 11).

Рис. 11

Для подолання соціально-психологічних проблем, які виникають у сім'ях учасників АТО/ООС, ветеранів, на базах обласних навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій психологічної служби створено консультаційні пункти надання психологічної допомоги населенню та, за потреби, підтримки постраждалих учасників подій та їх родичів. Рекомендуємо закладам освіти в районах та об'єднаних територіальних громадах, які залишились без методичного супроводу, звертатися до консультаційних пунктів обласних навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій психологічної служби.

Звертаємо увагу на те, що одночасно з традиційним консультуванням «тет-а-тет» фахівці психологічної служби можуть впроваджувати онлайн-консультування, яке можуть проектувати через різні альтернативні комунікативні канали. Ці канали відрізняються один від одного за параметрами синхронності (синхронна або асинхронна комунікація), за способом (індивідуальна або групова комунікація), за типом комунікації (друкований текст або візуальна або/та голосова комунікація), а також за мірою залучення людини (пряма людська взаємодія, самодопомога під час використання інформації або інструкцій, опублікованих на вебсайті або онлайн інтерактивне програмне забезпечення).

Просимо звернути увагу практичних психологів/соціальних педагогів на онлайн-консультування як вид роботи і запроваджувати його у своїй трудовій діяльності. Онлайн-консультування може практикуватися як додатковий засіб, підключений до процесу консультування «тет-а-тет», або як незалежний процес.

Зв'язки з громадськістю

Наразі в державі гостро стоїть питання залучення психологів закладів освіти до процесуальних дій за участю дітей, зокрема в їхньому допиті, що передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України.

Відповідно до Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року (Розпорядження КМУ від 18 грудня 2018 р. № 1027-р (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>) та Розпорядження КМУ від 27 листопада 2019 р. № 1335-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року» (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r>) передбачено створення Реєстру психологів, навчених працювати з дітьми, які постраждали від насильства.

Створення Реєстру – спільна ініціатива Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, Офісу Генерального прокурора України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Міністерства юстиції України, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Координаційного центру із надання безоплатної правової допомоги та ГО «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Реєстр буде створено на базі Координаційного Центру з надання безоплатної правової допомоги. До Реєстру відбиратимуть психологів, які мають вищу психологічну освіту, досвід роботи з дітьми, які пройшли навчання та отримали спеціалізовану підготовку, оскільки після пережитого випадку насильства діти гостро переживають свій досвід і можуть відчувати шок або ступор. Для роботи із такими дітьми потрібно мати набір спеціального інструментарію і знати, як не нашкодити. Мета такої роботи – зробити процес менш травмуючим для дитини, максимально ефективним, аби голос дитини почули, її права були захищені й винних притягнули до відповідальності. Окрім зазначеного вище, введення Реєстру психологів також допоможе у подоланні й наслідків війни в Україні, зокрема сплеску дитячої злочинності.

Сучасні заклади освіти мають вебсайти, які стали ефективним засобом зв'язку з учасниками освітнього процесу. З метою підвищення психологічної культури суб'єктів освітнього процесу в закладах освіти та у сім'ї рекомендуємо отримувати інформацію через Інтернет із застосуванням інтерактивних форм.

Корисні посилання щодо допомоги та підтримки в ситуаціях насильства, торгівлі людьми, складних життєвих обставин

1. Національна «гаряча лінія» для дітей та молоді: 0 800 500 225 або 116 111 (безкоштовно зі стаціонарного та мобільного телефонів, анонімно), Messenger @childhotline.ukraine, Instagram @childhotline_ua, Telegram @CHL116111.
2. Національна «гаряча лінія» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: 0 800 500 335 або 116 123 з мобільних або стаціонарних телефонів цілодобово (безкоштовно, анонімно, конфіденційно).

3. Поліція: 102.
4. Центр надання безоплатної правової допомоги: 0 800 213 103.
5. Анонімний онлайн-щоденник «Тільки нікому не кажи» дає можливість написати листа тому, з ким складно поділитися своїми переживаннями в реальному житті про булінг у школі, нерозділене кохання чи непорозуміння з батьками (<https://secrets.1plus1.ua/>).
6. Перша національна лінія довіри для попередження суїциду: 73 33.
7. Екстрена психологічна допомога при Кризовому Центрі медико-психологічної допомоги: (068) 770 37 70, (099) 632 18 18, (093) 609 30 03.
8. «Лінія допомоги»: (067) 975 76 76, (066) 975 76 76, (093) 975 76 76.
9. Лінія психологічної допомоги для учасників АТО та членів їх сімей: 0 800 505 085.
10. Служба медико-психологічної допомоги та профілактики гострих кризових станів: (044) 456 17 02, (044) 456 17 25.
11. Національна урядова «гаряча лінія» для постраждалих від домашнього насильства – 15 47.
12. «Гаряча лінія» Уповноваженого Президента України з прав дитини: (044) 255 76 75.
13. Освітній омбудсмен України: (095) 143 87 26 (ez@eo.gov.ua, <https://eo.gov.ua/>).
14. «Гаряча лінія» психологічної допомоги та протидії насильству (<https://www.unicef.org/ukraine/stories/hot-lines>).
15. Національна «гаряча лінія» з питань наркозалежності та ЗПТ: 0 800 507 727.
16. Анонімні консультації на сайтах [teensLIVE](https://teenslive.org) (від фахівців клінік, дружніх до молоді), [supportME](https://supportme.org) (від фахівців).
17. Уповноважений Президента України з прав дитини (044) 255 76 75.
18. Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів: 0-800-505-501 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів), 527 (безкоштовно з номерів мобільних операторів України пн. – пт. з 10:00 до 21:00, сб. з 10:00 до 18:00).
19. Гаряча лінія Міністерства закордонних справ України для громадян України, які опинилися в надзвичайних ситуаціях за кордоном: (044) 238 16 57.
20. Департамент боротьби зі злочинами, що пов'язані з торгівлею людьми Національної поліції України: (044) 374 37 85 (пн. - сб. з 09:00 до 18:00).
21. Гаряча лінія емоційної підтримки Міжнародної організації з міграції: 0 800 211 444.
22. Гаряча лінія з профілактики суїцидів (<https://lifelineukraine.com/>).
23. Гаряча лінія професійної підтримки «Стоп паніка» безкоштовний багатоканальний номер: 0800 50 18 92.
24. Платформа «Мені здається» (<https://nachasi.com/2021/02/05/platform-it-seems-to-me/>).
25. Платформа «Розкажи мені» (<https://tellme.com.ua/>).
26. Канал психологічної підтримки «ПОРУЧ» для підлітків та молоді ([https://t.me/poruch me](https://t.me/poruch_me)).

27. В рамках роботи платформи СпівДія та Співдія хаб функціонує напрям безкоштовної психологічної підтримки онлайн і офлайн (<https://airtable.com/shrfgYz1ko5UYxR9r>).

28. За підтримки Національної психологічної асоціації психологи-волонтери створили центр психологічної підтримки «Як ти?» (безкоштовно, у будь-який час доби) (<https://bit.ly/3QLUdwO>).

29. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) відкрив гарячу лінію, за якою можна звернутися за підтримкою: 0-800-300-155 (дзвінки безкоштовні).

30. Довідник психологічної підтримки в умовах війни допоможе знайти відповіді на питання: як боротися з перевтомою, панікою, тривогою, апатією; як зберегти близькі стосунки та позбутися почуття провини (<https://bit.ly/3OzJm6Z>).

31. Телеграм-канал «підтримай дитину» створено з турботою про батьків і дітей (<https://t.me/s/pidtrumaidutuny>).

32. Онлайн-платформа «Аврора»: консультування постраждалих від насильства, зокрема сексуального, доступу до якісної дистанційної допомоги у будь-якому куточку України та за кордоном, достатньо лише заповнити заявку на сайті «Розірви коло» у розділі «Психотерапевтична допомога» (<https://rozirvykolo.org/mental-support/>).

33. Безкоштовна психологічна підтримка для кожного, хто відчуває у цьому потребу: УкрЄдність (<https://ukr-ednist.com.ua/>).

34. Група психологічної підтримки «Разом» (<https://razom.live/>).

35. Гаряча лінія кризової допомоги та підтримки від Українського ветеранського фонду (УВФ): +38 (067) 400 46 60 (пн. - нд. з 10:00 до 20:00), сайт Фонду (<https://veteranfund.com.ua/>).

Корисні посилання щодо допомоги у разі кібербулінгу

1. Національна «гаряча лінія» для дітей та молоді за номерами: 0 800 500 225 або 116 111.

2. Поліція (кіберполіція) за номером 102 (повідомити про кібербулінг).

3. Чат-бот Stop Sexting (якщо шантажують в Інтернеті і вимагають контент сексуального характеру).

4. Youtube.com/Stop Sexting Ukraine.

5. Інтернет-платформа «Бийся як дівчина» (https://www.instagram.com/flg_ua/).

6. База даних жіночих організацій (<http://portal.uwf.org.ua/>).

7. Організація ЮрФем (доступна та якісна правова допомога в Україні) (<http://jurfem.com.ua/en/home-page-2/>).

8. Організація Teenergizer – консультації за принципом «рівний-рівному» або з психологом безкоштовно і конфіденційно (<https://teenergizer.org/consultations>).

9. Урядова консультаційна лінія з питань безпеки дітей в Інтернеті: 15 45 (далі обрати «3»).

Куди потрібно звертатися за допомогою тим, хто перебуває за кордоном

1. Дитяча гаряча лінія 116 111 (безкоштовно зі стаціонарного та мобільного, анонімно, консультації українською мовою). Лінія працює в країнах: Естонія, Данія, Кіпр, Азербайджан, Іспанія, Словаччина, Словенія, Сербія, Румуні, Португалія, Польща, Молдова, Мальта, Литва, Латвія, Угорщина, Фінляндія, Чехія, Болгарія, Хорватія, Албанія.

2. Національна гаряча лінія для дітей та молоді, яка працює в Україні, через соціальні мережі (конфіденційно, цілодобово). Інстаграм: [childhotline_ua](#); телеграм: [CHL116111](#); фейсбук: [@childhotline.ukraine](#)

3. Поліція, за єдиним номером служби екстреної допомоги: 112 (для країн Європейського Союзу: Австрійська Республіка, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Грецька Республіка, Королівство Данія, Республіка Естонія, Республіка Ірландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Королівство Нідерландів, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща, Португальська Республіка, Румунія, Республіка Словаччина, Республіка Словенія, Республіка Угорщина, Фінляндська Республіка, Французька Республіка, Республіка Хорватія, Чеська Республіка, Королівство Швеція.)

Сьогодні всі учасники освітнього процесу більш, ніж будь-коли раніше, потребують психологічної підтримки і допомоги. Маємо відзначити, що в цей буремний час працівники психологічної служби надають психологічні послуги в режимі 24/7, налагоджують взаємодію з учасниками освітнього процесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, проводять консультування через електронний «Кабінет психолога/соціального педагога», що створено на вебсайтах закладів освіти, здійснюють інформування щодо джерел консультування, куди саме можна звернутися, розмістивши повідомлення у месенджер Facebook-сторінки, чат Telegram-каналу тощо.

Рекомендуємо фахівцям психологічної служби розмістити зазначені матеріали в електронному кабінеті психолога/соціального педагога та довести до відома учасникам освітнього процесу.

Організаційно-методична робота

Питання організації та забезпечення належного науково-методичного супроводу практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти в умовах війни є дуже складним питанням, яке вносить свої корективи у напрями роботи фахівців психологічної служби. Супервізія та інтервізія не є новою формою роботи, але саме на цей вид роботи в сучасних умовах є великий запит як від практичних психологів та соціальних педагогів зокрема, так і педгогічних працівників в цілому.

Супервізія – це інструмент професійної підтримки та професійного розвитку, що передбачає комплекс заходів із навчально-методичного супроводу педагогічних працівників закладів освіти.

Супервізор – фахівець з високим рівнем кваліфікації та успішним досвідом роботи, який здійснює свою діяльність з метою професійної підтримки та професійного розвитку педагогічних працівників закладів освіти, тренерів і тренерів-педагогів, сприяє налагодженню партнерства між усіма учасниками освітнього процесу в умовах реформування системи освіти.

Ключові функції супервізора: консультативна, наставницька, функція фасилітатора (модератора). Супервізор може здійснювати супервізію одного чи кількох працівників закладу освіти.

Основні принципи супервізії:

гуманізм і людиноцентризм – побудова взаємодії суб'єктів супервізії на гуманістичних цінностях, визнання пріоритету прав і свобод людини, особистісної гідності;

прозорість – забезпечення доступу суб'єктів супервізії до матеріалів вивчення, надання права на висловлення власної точки зору кожному учаснику;

об'єктивність – неупереджене ставлення супервізора до результатів роботи тренерів, педагогів-тренерів, педагогічних працівників, їх труднощів та ймовірних проблем;

партнерська взаємодія – міжсуб'єктна рівність і взаємодія учасників супервізії, спільне вирішення проблем і пошук шляхів покращення освітнього і управлінського процесів;

індивідуальний підхід – толерантне ставлення до всіх суб'єктів супервізії, спрямованість на підтримку і надання консультативної допомоги у вирішенні виявлених у процесі супервізії професійних проблем;

прогностичність – спрямованість процесу і результатів супервізії на підтримку і подальший розвиток педагогічних працівників, покращення надання освітніх послуг;

розвивальний характер – мотивація суб'єктів супервізії на активізацію їхнього професійного розвитку, самовдосконалення, використання можливостей сучасних ІКТ, Інтернету, самоосвіти;

рефлексивність – здатність супервізора усвідомлювати важливість і відповідальність своєї діяльності як наставника, консультанта, фасилітатора;

сприяння, підтримка, консультування суб'єктів супервізії щодо формування у них навичок професійної рефлексії, здатності об'єктивно оцінювати результати своєї діяльності, бачення шляхів подальшого професійного розвитку;

надійність і валідність вимірювання результатів супервізії – використання сучасних вивірених методик вивчення, об'єктивність трактування результатів, обов'язковість фіксації процесу та результатів супервізії.

Нормативно-правове забезпечення наставництва і проведення супервізії:

Конституція України; Закони України: «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту»; Указ Президента України «Про схвалення Національної стратегії в Україні на період до 2021 року»; Постанови Кабінету

Міністрів України «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»; Типове положення про проведення супервізії впровадження Концепції «Нова українська школа».

Супервізія – вимога сьогодення. Система супервізії допоможе учителям початкових класів реалізувати цілі і завдання НУШ, долати труднощі та зростати професійно.

Одним із головних інструментів фахівця психологічної служби є планування роботи.

Всього за участі практичних психологів і соціальних педагогів за 2021/2022 навчальний рік було організовано і проведено 1 622 супервізійних та інтервізійних груп з різних тем, а саме: «Емоційне виснаження», «Робота зі страхами», «Як потурбуватися про своє ментальне здоров'я в стресовій ситуації та надати першу психологічну допомогу», «Робота з профілактики правопорушень, вживання наркотичних та психотропних речовин серед неповнолітніх» тощо.

Орієнтирами у плануванні роботи практичного психолога і соціального педагога закладу освіти є нормативно-розпорядчі документи. З іншого боку, перспективне та річне планування діяльності закладу освіти є важливою підставою узгодження плану діяльності фахівців психологічної служби із потребами закладу освіти.

Перелік нормативно-правового забезпечення фахівців психологічної служби у системі освіти України, що постійно оновлюється та доповнюється, розміщено на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/normativno-pravova-baza/>).

Поточну роботу працівники психологічної служби закладу освіти фіксують у журналі практичного психолога/соціального педагога відповідно до листа МОН від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» (https://docs.google.com/document/d/1UY_xe_kXCqYFOKgiZjd5xA4-KbSBzIef-qWQoEWugPs/edit).

Цей напрям роботи працівників психологічної служби відповідно до наказу МОН від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» містить складання планів роботи, звіту про виконану роботу, підготовку тренінгів, ділових ігор тощо з учнями (дітьми), батьками, педагогічними працівниками, організацію педагогічних консилиумів, виступів на батьківських зборах, педагогічних нарадах, семінарах для педагогів, проведення виховних годин з учнями (дітьми), навчальних занять (курси за вибором, факультативи, гуртки), роботу в бібліотеці, самопідготовку, консультації в навчально-методичних та наукових центрах (зкладах), участь в навчально-методичних семінарах (нарадах) психологів, соціальних педагогів.

Важливою складовою планування діяльності працівників психологічної служби є організаційно-методична робота. Її метою є організація власної

діяльності, аналіз та узагальнення результатів, підвищення власного професіоналізму через самоосвіту.

Звертаємо увагу керівників закладів освіти, що працівники психологічної служби закладу освіти (практичні психологи та соціальні педагоги) виконують свою роботу як у закладі освіти (психологічна просвіта, діагностична, консультативна, освітня діяльність, обробка результатів досліджень тощо), так і за його межами (підготовка до проведення заходів, оформлення робочої документації, планування, звітність, самоосвіта, робота у навчально-методичних та наукових центрах, громадських організаціях тощо).

Професійна майстерність фахівців психологічної служби

Психологічна служба у системі освіти України накопичила значний позитивний досвід роботи, що підтверджує велика кількість звернень до фахівців психологічної служби, індивідуальних, корекційних занять та консультацій, розроблених методик, методичних й наукових розробок, друкованих праць у періодичних виданнях.

Фахівці психологічної служби системи освіти беруть активну участь у створенні відеороликів «Психологічна хвилинка» для Всеукраїнської школи онлайн – це платформа для дистанційного та змішаного навчання учнів 1-11 класів та методичної підтримки вчителів.

Мета Всеукраїнської школи онлайн – забезпечити кожному українському учневі та вчителю рівний, вільний і безоплатний доступ до якісного навчального контенту.

Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи з 18 основних предметів: українська література, українська мова, біологія, біологія та екологія, географія, всесвітня історія, історія України, математика, алгебра, алгебра і початки аналізу, геометрія, мистецтво, основи правознавства, природознавство, фізика, хімія, англійська мова та зарубіжна література (<https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/vpravy-dlia-ditey-ta-pidlitkiv-iaki-perebuvalut-u-stresoviy-sytuatsii-dlia-zniattia-psykhoemotsiynoho-napruzhenia/>)

-

Впровадження вчителями під час уроку психологічних хвилинкоп допоможуть здобувачу освіти впоратися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу. Завдяки таким хвилинкам у класі створюватиметься сприятлива атмосфера, яка дасть змогу дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації.

Рекомендуємо фахівцям психологічної служби у системі освіти підтримувати педагогічних працівників у застосуванні «Психологічних хвилинкоп» під час уроків/занять та на етапі впровадження Державного стандарту базової середньої освіти.

Міністерство освіти і науки України висловлює щире подяку за спільну роботу, за їх творчий потенціал, віддану і продуктивну працю, яскраві ідеї в

професійній діяльності фахівцям психологічної служби, які добре розуміють свою місію, глибоко усвідомлюють проблеми сучасної освіти, розмірковують над пошуком шляхів і засобів їх ефективного розв'язання та усвідомлюють свою моральну відповідальність перед майбутніми поколіннями.

Отже, відповідно до наказу ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 29.06.2022 № 33 нагороджено грамотами та подяками 173 фахівця психологічної служби

(<https://drive.google.com/file/d/14uqjkF7br9XO5uJWRiU61tFUDnphAnjl/view>).

Звертаємо увагу, що у 2022/2023 навчальному році триває Всеукраїнський конкурс авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» (далі – Конкурс) відповідно до наказу МОН від 31.05.2018 № 555, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.06.2018 за № 744/32196 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0744-18#Text>).

Метою конкурсу є виявлення та поширення кращого досвіду, оптимізація інноваційної діяльності працівників психологічної служби, підвищення професійної компетентності, реалізації творчого потенціалу, престижності професії практичних психологів та соціальних педагогів.

Конкурс спрямовано на формування психологічних знань, підвищення рівня психологічної культури і психологічної компетентності учасників освітнього процесу та проводиться щорічно на засадах відкритості, прозорості та гласності. Форма проведення конкурсу заочна.

У 2021/2022 навчальному році Конкурс проводився відповідно до наказу МОН від 01.07.2021 № 571 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Просвітницькі програми» (<https://drive.google.com/file/d/1XOobs6LOzDddv6-FAxP83c69CJP1EhNR/view>)

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 25 липня 2022 р. № 659-22 «Про затвердження рейтингового списку переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Просвітницькі програми» (<https://drive.google.com/file/d/1WuK7jh1H22nzbahC6FYzwRLT8sRoX6Cm/view>) визначено переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Просвітницькі програми», а саме:

серед практичних психологів:

I місце

Бовсуновська Тетяна Андріївна

практична психологиня Житомирського міського ліцею № 1 Житомирської міської ради

II місце

Гірман Надія Олексіївна

практична психологиня комунального закладу «Маріупольський дитячий будинок змішаного типу «Центр опіки» для дітей дошкільного та шкільного віку Маріупольської міської ради Донецької області»

III місце

Авторський колектив:
Дідик Ольга Савеліївна

практична психологиня-методистка
Надбузького професійного аграрного ліцею
Миколаївського району Миколаївської
області

Рожко Ганна Володимирівна

заступниця директорки Державного
навчального закладу «Миколаївське вище
професійне училище технологій та
дизайну»

Серед соціальних педагогів:

I місце

Полова Альона Володимирівна

соціальна педагогиня опорного закладу
«Хорольська гімназія Хорольської міської
ради Лубенського району Полтавської
області»

II місце

Лицур Леся Ярославівна

соціальна педагогиня Тисівського ліцею
Болехівської міської ради,
Івано-Франківської області

III місце

Козловська Тетяна Володимирівна

соціальна педагогиня опорного закладу –
Глухівська загальноосвітня школа I-III
ступенів № 6 Глухівської міської ради
Шосткинського району Сумської області

Відповідно до листа ДНУ «ІМЗО» від 05.07.2022 № 22.1/10-860
визначено переможців у додатковій номінації для практичних психологів і
соціальних педагогів «Особливості роботи вчителя фізичної культури з
дітьми з особливими освітніми потребами»

(https://drive.google.com/file/d/1YxbWfOEei52ruqHIB8LWLFwloVjk_U-q/view):

I місце

Авторський колектив:
Пронякіна Ольга Іванівна

практична психологиня Кременчуцької
гімназії № 16 Полтавської області

Ніжинська Ольга Віорілівна

консультантка (практична психологиня)
КУ ІРЦ № 1, практична психологиня
Кременчуцького ЗДО
№ 2 Полтавської області

II місце

Акімов Володимир Анатолійович

практичний психолог Коломийського
ліцею № 8 Коломийської міської ради
Івано-Франківської області

III місце

Авторський колектив:
Белан Оксана Олександрівна

практична психологиня Енергодарської
початкової школи
№ 6 Енергодарської міської ради
Василівського району Запорізької області
вчителька-реабілітологиня Енергодарської
початкової школи

Білінська Ганна Дмитрівна

Переможцям, призерам і учасникам Конкурсу висловлюємо вітання, щиро вдячність за активну роботу та просимо керівників обласних, районних, міських департаментів (управлінь, відділів) освіти і науки, закладів післядипломної освіти, керівників закладів освіти, в яких працюють переможці та учасники конкурсу, відзначити авторів, колективи авторів програм усіх етапів.

Керівників обласних, районних, міських управлінь освіти і науки просимо вжити заходів щодо організації та проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Профілактичні програми» у новому навчальному році.

З метою підвищення професійної майстерності працівників психологічної служби у системі освіти України Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» за період воєнних дій проведено 30 онлайн-семінарів для фахівців психологічної служби щодо психологічної допомоги учасникам освітнього процесу.

1. «Казкотерапія в роботі психолога» (<https://youtu.be/PikGps6oGqU>).
2. «Запобігання та протидія проявам домашнього насильства: діяльність закладів освіти. Системний підхід» (https://youtu.be/wb0_h4FUdB8).
3. «Сила і руйнівна дія страхів. Частина II» (<https://youtu.be/aX9UPFgtcvw>).
4. «Вплив психологічної травми на тіло людини» (<http://youtu.be/npITLw4s20Y>).
5. «Сила і руйнівна дія страхів» (<https://youtu.be/ZXyqZIT0VVU>).
6. «Сексуальне насильство, як воєнний злочин. Психологічний аспект надання допомоги постраждалим» (https://youtu.be/_Flb_MuiMbU).
7. «Мандала в роботі психолога» (<https://youtu.be/WPhboj67AI4>).
8. «Конфлікти у школі, які виникають між вчителями і учнями. Впровадження відновного підходу в освітній процес» (<https://youtu.be/-p7JHp1DsIc>).
9. «Дозволь собі бути щасливим» (<https://youtu.be/F0vuS2vnf28>).
10. «Протидія та реагування на випадки насильства над дітьми в умовах дистанційного навчання в період війни» (<https://youtu.be/bgZP2qUIIKs>).
11. «Депресія і агресія – дві сторони однієї медалі» (<https://youtu.be/GRkfNqvToxM>).
12. «Психосоматика у дітей та дорослих» (https://youtu.be/1AW_wFjF4uQ).
13. «Експрес-техніки зняття психоемоційного напруження» (https://youtu.be/Gx_J86bTajo).
14. «Поняття психології травми» (<https://youtu.be/IuQyszcequQ>).
15. «Надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в період військових подій. Практичний досвід Луганської області» (https://youtu.be/0_Cpl3QrgYI).
16. «Психосоматичні розлади та емоції нашого тіла у дні війни: як допомогти дитині. Арт-техніки та вправи» (<https://youtu.be/hu4lW90C7zQ>).

17. «Тіло та емоції як інструменти допомоги в роботі фахівців психологічної служби у системі освіти України» (<https://youtu.be/c4GWujlaC0Q>).

18. «Як надавати психологічну допомогу і залишатися в ресурсі» (<https://youtu.be/n2cMi1nxaQQ>).

19. «Арт методики в кризових інтервенціях з дітьми» (<https://youtu.be/-232e6-GYBs>).

20. «Практичні вправи та техніки для дітей при психотравмуючій події» (<https://youtu.be/geMAvkBR2K8>).

21. «Резилієнс і травма. Практика організації роботи в закладі освіти з дитиною, яка пережила травмуючу подію» (<https://youtu.be/wEP1j8xNFkw>).

22. «Базові основи формування резилієнс (життестійкості) у дітей» (<https://youtu.be/Js8DXaEbNwY>).

23. «Кризове консультування для фахівців психологічної служби освіти в Україні. Частина 2» (https://youtu.be/UYHUK_FFBa0).

24. «Кризове консультування для фахівців психологічної служби освіти в Україні» (<https://youtu.be/N2H9Ly7aOnE>).

25. «Як говорити з дитиною про війну. Техніки психологічної допомоги дитині» (https://youtu.be/l_a1NBhztOs).

26. «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» дій» (<https://youtu.be/mj0iRXkjGR8>).

27. «Ресурсні стани. Відновлення психолога після роботи з клієнтами, які проживають кризи, втрату та горе»

28. «Психолог – світлячок. Ліричні теревені» (https://youtu.be/Xg48_Wv0DVY).

29. «Протидія торгівлі людьми в Україні в період війни» (<https://youtu.be/B6itRjG558o>).

30. «Відновлення психолога після роботи з клієнтами, які проживають кризи, втрату та горе» (https://youtu.be/8f_gSC6qq1k).

Для організації належного психологічного, соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу у 2022/2023 навчальному році рекомендуємо:

- сприяти забезпеченню ставками практичного психолога та соціального педагога закладів освіти відповідно до нормативної потреби;
- забезпечити заклади освіти практичними психологами, соціальними педагогами;
- забезпечити навчально-методичні центри/кабінети/лабораторії психологічної служби методистами;
- забезпечити фахівців психологічної служби закладів освіти окремими робочими кабінетами;
- забезпечити фахівців психологічної служби закладів освіти, зокрема навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій, інформаційно-комунікаційними технологіями, підключенням до мережі Інтернет;

- покращити методичне та технічне забезпечення працівників психологічної служби, особливо в закладах освіти новостворених територіальних громад;
- збільшити обсяг викладання курсів кризової, екстремальної психології для фахівців психологічної служби;
- збільшити обсяг викладання курсів першої психологічної допомоги для педагогічних працівників;
- проводити для фахівців психологічної служби закладів освіти заняття, семінари, тренінги для підвищення фахової компетентності;
- організувати та провести Всеукраїнський конкурс авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі»;
- здійснювати психологічну підтримку здобувачів освіти з числа внутрішньо переміщених осіб, зокрема тих хто виїхав за кордон;
- запровадити на сайтах закладів освіти сторінки «Кабінет психолога/соціального педагога» та онлайн-консультування;
- здійснювати психологічне і соціально-педагогічне забезпечення та супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативну і просвітницьку роботу з батьками;
- посилити профілактичні заходи у закладах освіти щодо неприпустимості вживання алкоголю та психоактивних, наркотичних речовин підлітками;
- посилити профілактичну роботу з подолання правопорушень, злочинності серед неповнолітніх;
- забезпечити захист прав і свобод дітей, створити безпечне освітнє середовище (запобігання насильству в закладі освіти, домашньому насильству, торгівлі людьми тощо);
- проводити просвітницько-профілактичні заходи з питань сексуальності людини, статевого виховання, ВІЛ/СНІДУ тощо.